

CORNELIU CRĂCIUN

DICTIONAR DE TERMENI LITERARI

(pentru elevii de liceu și pentru candidații la examenul de
baccalaureat)

EDITURA EMIA, DEVA
2001

Cuvânt înainte	5
Alegorie.....	7
Aliterație.....	9
Artă poetică	10
Autor	15
Baladă.....	16
Caracterizare de personaj	21
Clasicism.....	27
Comedie	29
Comic	31
Comparație.....	34
Compoziție	36
Conflict.....	41
Corepondențe	42
Curent literar	44
Descriere	45
Deznodământ	49
Dialog.....	51
Dramă.....	60
Elegie	60
Enumerație	61
Epilog	62
Episod	64
Epitet.....	65
Eseu.....	67
Expozițiune	72
Fabulos.....	73
Fantastic	73
Folclor	74
Gen dramatic.....	75
Gen epic	76
Gen liric.....	78
Gen literar	85
Glosă	86
Grotesc	89
Imagine artistică.....	90
Interogație retorică	91

Intrigă.....	We know books.....	92
Inversiune.....		93
Invocație.....		93
Meditație.....		95
Metaforă.....		96
Modernism.....		98
Narator.....		100
Narațiune.....		104
Nuvelă.....		104
Odă.....		105
Oximoron.....		107
Parnasianism.....		108
Pastel.....		109
Personaj.....		113
Personificare.....		116
Poporanism.....		116
Povestire.....		118
Prolog.....		119
Realism.....		119
Refren.....		121
Roman.....		122
Romantism.....		124
Rondel.....		126
Satră.....		127
Schița.....		127
Semănătorism.....		131
Simbol.....		132
Simbolism.....		135
Sonet.....		137
Stil direct (vorbire directă).....		138
Stil indirect (vorbire indirectă).....		140
Stil indirect liber (vorbire indirectă liberă).....		140
Sublim.....		141
Tradiționalism.....		143
Tragedie.....		146
Tragic.....		147
Verosimil.....		148
Bibliografie.....		149

Provine din fr. *allegorie* (gr. *allegoria*, lat. *allegoria*), unde înseamnă exprimare a unei idei printr-o imagine, printr-un tablou. Tot alegorie este opera literară sau artistică utilizând această formă de expresie. Sunt alegorii *Romanul Trandafirului* din literatura medievală franceză și tabloul lui Delacroix, *Libertatea conducând poporul*.

Alegoria este o metaforă dezvoltată printr-o povestire (narațiune, fabulă sau alt fel de operă literară).

În *Miorița*, alegoria constă în reprezentarea morții ca nuntă. Punctul de plecare al alegoriei este dat de metafora prin care moartea este considerată „a lumii mireasă”. Metafora este dezvoltată prin înregistrarea credinței populare că la moartea fiecărui om cade o stea și prin reprezentarea ceremonialului nupțial/ mortuar ca un eveniment de proporții cosmice.

În poezia lui Tudor Arghezi *De-a v-ați ascuns...*, moartea este prezentată sub forma acestui joc atât de cunoscut de către copii. Faptul că poetul a recurs la formula acestui joc infantil pentru deprinderea copiilor cu ideea morții lui dovedește o fină intuiție și o sensibilitate remarcabilă.

DE-A V-AȚI ASCUNS...

*Dragii mei, o să mă joc odată
Cu voi, de-a ceva ciudat.
Nu știu când o să fie asta, tată,
Dar, hotărât, o să ne jucăm odată,
Odată, poate, după scăpătat.*

*E joc viclean de bătrâni
Cu copii, ca voi, cu fetițe ca tine,
Joc de slugi și joc de stăpâni,
Joc de pasări, de flori, de câni,
Și fiecare îl joacă bine.*

*Ne vom iubi, negreșit, mereu
Strânși bucueroși la masă,
Subt coviltirele lui Dumnezeu.
Într-o zi piciorul va rămâne greu,
Mâna stângace, ochiul sleit, limba scămoasă.*

Jocul începe încet, ca un vânt.

*Eu o să râd și o să tac,
O să mă culc la pământ.
O să stau jără cuvânt,
De pildă, lângă copac.*

*E jocul Sfințelor Scripturi.
Așa s-a jucat și Domnul nostru Isus Hristos
Și alții, prinși de friguri și de călduri,
Care din câteva sfinte tremurături
Au isprăvit jocul, frumos.*

*Voi să nu vă mâhniți tare
Când mă vor lua și duce departe
Și-mi vor face un fel de înmormântare
În lutul afânat sau tare.
Așa e jocul, începe cu moarte.*

*Știind că și Lazăr a-nviat
Voi să nu vă mâhniți, s-așteptați,
Ca și cum nu s-a întâmplat
Nimic prea nou și prea ciudat.
Acolo, voi gândi la jocul nostru, printre frați.*

*Tata s-a-ngrijit de voi,
V-a lăsat vite, hambare,
Pășune, bordeie și oi,
Pentru tot soiul de nevoi
Și pentru mâncare.*

*Toți vor învia, toți se vor întoarce
Într-o zi acasă, la copii,
La nevasta, care plânge și toarce,
La văcuțe, la mioarce,
Ca oameni gospodari și vii.*

*Voi creșteți, dragii mei, sănătoși,
Voinici, zglobii, cu voie bună,
Cum am apucat din moși-strămoși.
Deocamdată, feții mei frumoși,
O să lipsească tata vreo lună.*

*Apoi, o să fie o întârziere,
Și alta, și pe urmă alta.
Tata nu o să mai aibă putere
Să vie pe jos, în timpul cât se cere,
Din lumea ceealaltă.*

*Și, voi ați crescut mari,
V-ați căpătuit,
V-ați făcut cărturari,
Mama-mpletește ciorapi și pieptari,
Și tata nu a mai venit...*

*Puii mei, bobocii mei, copiii mei!
Așa este jocul.
Îl joci în doi, în trei,
Îl joci în câte câți vrei.
Arde-l-ar focul.*

ALITERAȚIE

Provine din fr. *alliteration* (lat. *ad* și *littera*), cu sensul de repetare a aceluiași sonorități la începutul mai multor silabe sau cuvinte.

Aliterația constă în repetarea intenționată a unui sunet sau a unui grup de sunete în același vers sau în versuri succesive. Poetii recurg la aliterație pentru puterea ei de a evoca o anumită realitate (șuieratul vântului, tumultul bătăliei etc.), pentru a obține efecte muzicale sau pentru efectul ei simbolic. Tocmai datorită efectului muzical produs în felul acesta, aliterația din poezie este numită „armonie imitativă”. Recurgerea la aliterație este o dovadă că efectul estetic al poeziei se realizează și prin intermediul stratului sonor.

Al. Macedonski este autorul a două poezii (subintitulate „armonii imitative”) prin care și-a propus ca, pe întreaga lor suprafață, să utilizeze cuvinte ale căror structuri fonice sugerează procese reale percepute auditiv: *Înmormântarea și toate sunetele clopotului* și *Lupta și toate sunetele ei*. Astăzi ele mai reprezintă doar niște curiozități poetice. Exemple de aliterație:

IPRIS | We know books
Vibra al serei aer de tauri grea mormură. (Ion Heliade Rădulescu, *Sburătorul*)

Când norii cei negri par sombre palate

De luna regină pe rând vizitate. (Mihai Eminescu, *Mortua est*)

Când torsul s-aude l-al vrăjilor caer

Argint e pe ape și aur în aer. (Mihai Eminescu, *Mortua est*)

Langoarea și tristețea toamnelor, reflexul lor în sufletul omului sunt reprezentate – și auditiv – într-o poezie a lui Paul Verlaine. Muzica sfâșietoare a acestui anotimp al destrămării este susținută prin structurile fonice ale cuvintelor.

CÂNTEC DE TOAMNĂ

Al toamnei cânt,

Viori de vânt

Îl plâng topite,

Lovindu-mi lin

Sufletul plin

De corzi rănite.

Decolorat

Și sugrumat

Când ora bate,

Plângând ascult

La vremi de mult

Îndepărtate.

Și-n vânt mă las,

În răul pas

Care mă poartă

Din loc în loc,

Aceiași joc

De frunză moartă.

ARTĂ POETICĂ

Este o lucrare, în versuri sau în proză, care definește concepția și tehnicile creației poetice ale unui scriitor sau ale unei școli literare. Termenul provine din limba franceză: *art poetique*. În limba latină,

care a produs unitatea frazeologică, o asemenea lucrare era desemnată prin *ars poetica*. Sunt numeroase textele din literatura universală care ilustrează acest tip de lucrare: *Ars poetica*/ Horațiu, *Art poetique*/ Boileau, *Urmașilor mei...*/ Ienăchiță Văcărescu, *Epigonii*/ Mihai Eminescu, *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*/ Lucian Blaga, *Testament*/ Tudor Arghezi etc.

Principiile poeziei simboliste sunt exprimate într-o bine cunoscută poezie cu caracter programatic a lui Paul Verlaine.

ART POETIQUE

*De la musique avant toute chose,
Et pour cela préfère l'Impair
Plus vague et plus soluble dans l'air,
Sans rien en lui qui pèse ou qui pose.*

*Il faut aussi que tu n'aïlles point
Choisir tes mots sans quelque méprise:
Rien de plus cher que la chanson grise
Ou l'Indécis au Précis se joint.*

*C'est des beaux yeux derrière des voiles,
C'est le grand jour tremblant de midi,
C'est par un ciel d'automne attiédi,
Le bleu fouillis des claires étoiles!*

*Car nous voulons la Nuance encor,
Pas la Couleur, rien que la nuance!
Oh! La nuance seule fiancée
Le rêve au rêve et la flûte au cor!*

*Fuis du plus loin la Pointe assassine,
L'esprit cruel et le Rire impur,
Qui font pleurer les yeux de l'Azur,
Et tout cet ail de basse cuisine!*

*Prends l'éloquence et tords-lui le cou!
Tu feras bien, en train d'énergie,
De rendre un peu la Rime assagie.
Si l'on n'y veille, elle ira jusqu'ou?*

ARTĂ POETICĂ

*Întâia, mai presus de toate
E muzica; în dragi impare
Să cauți voga întrupare,
Fluențele rarefiate.*

*Alege vorbele încât
Să pară totuși din greșeală.
O, cântec, pâclă ideală
De vag și clar nehotărât!*

*Calzi ochi sub vălul de rețea,
Tremurătorul miez de zi,
În cerul toamnelor târzii
Clipirile de clară stea.*

*Nuanța încă vreau s-o caut,
Numai Nuanța, nu Culoarea,
Ea singură e-mpreunarea
De vis cu vis, de cor cu flaut.*

*Alungă Poanta ce ucide
Spiritul crud, Râsul impur
- Vrajmașii dulcelui Azur -
Și duhul cuniei sordide!*

*Sucește-i gâtul elocvenței,
Și, cu putere, să nu-ți fugă,
Supune Rima ca o slugă.
Ia câmpii când te lași absenței.*

*O qui dira les torts de la Rime?
Quel enfant sourd ou quel nègre fou
Nous a forgé ce bijou d'un sou,
Qui sonne creux et faux sous la lime?*

*De la musique encore et toujours!
Que ton vers soit la chose envolée
Qu'on sent qui fuit d'une âme en allée
Vers d'autres cieus à d'autres amours.*

*Que ton vers soit la bonne aventure
Eparse au vent crispé du matin
Qui va fleurant la menthe et le thym...
Et tout le reste est littérature.*

*Ah, Rima, dichisită fală!
Ce surd copil, șui african
Făcu scumpetea de un ban
Sunând a gol pe nicovală?*

*Muzică încă, iar și iar!
Să-ți fie versul numai zbor
Spre alt azur și alt amor
Și visului fără hotar*

*Norocul fie-i pe măsură
În vântul proaspetelor zori
Și-n harul florilor surori...
- Tot restul e literatură.*

Arta poetică a lui Paul Verlaine are, pentru poezie, un evident caracter revoluționar. El oferă, cu intransigență, căile și mijloacele prin care lirismul poate să-și recapete esența, să dobândească puritatea sa necesară. Afirmă identitatea esențială a poeziei cu muzica. Autorul însuși va ilustra practic realitatea muzicalității poetice în versurile din *Romante fără cuvinte*. În interpretarea acestei poezii programatice, s-a accentuat că ea este altceva decât o simplă poetică a sonorității, deoarece a practica *imparul/ Mai vag și mai solubil în aer* înseamnă tehnica înregistrării a ceea ce este dincolo de stricta dimensiune individuală, iar preferința acordată nuanței este preferința pentru o tehnică a exprimării care materializează continuitatea dintre poet și lume, întrucât estetica nuanței este o estetică a continuității.

Muzicalitatea este o formă lirică prin care se realizează analogia și corespondența. Prin ceea ce a scris și cum a scris, ca și prin tehnica muzicalității, Verlaine a întemeiat impresionismul poetic, o atitudine care reunește sunet, ritm, cuvânt și sens în unitatea și conținutul poemului. Rolul lui Paul Verlaine în evoluția poeziei moderne a fost imens: după el, nu se va mai cânta ca înainte, pentru că muzicalitatea a rupt orice legătură cu narațiunea și elocvența.

În poezia lui Tudor Arghezi pot fi identificate mai multe arte poetice: *Rugă de seară, Inscripția inscripțiilor, Ex libris* etc. Cu acest rol apare și poezia din deschiderea celui de-al doilea volum de versuri arghezian, din 1931, *Flori de mucigai*.

Le-am scris cu unghia pe tencuială
Pe un părete de firidă goală,
Pe întuneric, în singurăitate,
Cu puterile neajutate
Nici de taurul, nici de leul, nici de vulturul
Care au lucrat împrejurul
Lui Luca, lui Marcu și lui Ioan.
Sunt stihuri fără an,
Stihuri de groapă,
De sete de apă
Și de foame de scrum,
Stihurile de-acum.
Când mi s-a tocit unghia îngerească
Am lăsat-o să crească
Și nu a mai crescut –
Sau nu o mai am cunoscut.

Era întuneric. Ploaia bătea departe, afară.
Și mă durea mâna că o ghiară
Neputincioasă să se strângă.
Și m-am silit să scriu cu unghiile de la mâna stângă.

Flori de mucigai este o artă poetică pregătind cititorul pentru înțelegerea volumului pe care-l precedă și căruia îi împrumută titlul. În totalitatea lui, volumul reprezintă materializarea viziunii estetice afirmate în *Testament*: „Din bube, mucegaiuri și noroi/ Iscat-am frumuseți și prețuri noi”. Prin poeziile cuprinse aici, poetul adaugă la universul construit în *Cuvinte potrivite* un spațiu nou: al periferiei și al închisorilor, cu o lume inedită în planul literaturii artistice române: hoți, delincvenți, prostituate. E o demonstrație a faptului că obiectul poeziei nu este numai diafan și eterat, ci poate fi și comun, dizgrațios, imperfect sau trivial. Astfel că volumul confirmă din plin un principiu al esteticii argheziene: urâtul ca sursă de poezie autentică. Lumea *Florilor de mucigai* are, în literatura universală, câteva reprezentări artistice de valoare: Fr. Villon, Rabelais (*Gargantua și Pantagruel*), iar în literatura română: G. M. Zamfirescu (*Maidanul cu dragoste*), Miron Radu Paraschivescu (*Cântice țigănești*).

În această lume decăzută („mucigai”) sunt posibile manifestări de umanitate, de sensibilitate și de lumină („flori”). Asocierea celor doi termeni incompatibili din punctul de vedere al conținutului reprezintă – ca procedeu artistic – un oximoron.

În prima parte este evocat un spațiu impropriu pentru creația artistică, marcat de absențe și ostilități. Câmpul lexical susține deplin imaginea de univers rece, infertil în plan poetic: „tencuială”, „părete de firdă goală”, „întuneric”, „singurătate”.

Asupra poetului nu s-a exercitat nici aplecarea blândă a muzei invocate de poeții antici, nici harul inspirației divine. În funcție de circumstanțele în care au fost elaborate, poeziile acestui ciclu nu pot fi judecate după unități de măsură aplicabile altor acte poetice. Versurile se organizează diferit, iar cititorul poate trăi chiar starea de uimire în fața lor. Sunt versuri „fără an”, „de sete de apă”, „de foame de scrum”. Dar ele exprimă, precum fac și alte poezii, combustia interioară a artistului.

Secvența de realitate exprimată în aceste versuri este atât de diferită de ceea ce a fost obiect de poezie până acum, încât fibra angelică a poetului s-a arătat incapabilă să se ocupe de așa ceva. „Unghia îngerească”, reprezentând condiția de materializare a scrisului, a actului creator, nu s-a putut plia pe această realitate. În consecință, în locul ei, actul scrierii a fost îndeplinit cu unghia de la mâna stângă.

Chiar unele poezii (ale liricii moderne) care nu lasă impresia unei „arte poetice”, pot fi citite cu această valoare. Șt. Aug. Doinaș admitea pentru balada *Mistrețul cu colți de argint* o posibilă lectură a ei ca „artă poetică”:

În lumina ei, prințul ar fi un simbol al creatorului (poetul), iar tribulațiile sale cinegetice ar reprezenta ceea ce se numește azi, într-un jargon critic, „l'errance de l'écriture.

De aici pot fi derivate două interpretări: poetul urmărește în întreaga lui viață Opera (mistrețul) și moare răpus de o operă oarecare; există o opoziție între idealitatea operei și realitate, care nu se poate încadra între marginile operei, eventual ucide (din punct de vedere artistic) autorul.